

ALMA MAKSIMILIJANA KARLIN

MAKSIMILIJAN CELJSKI

PREVEDLA JERNEJA JEZERNIK

1857

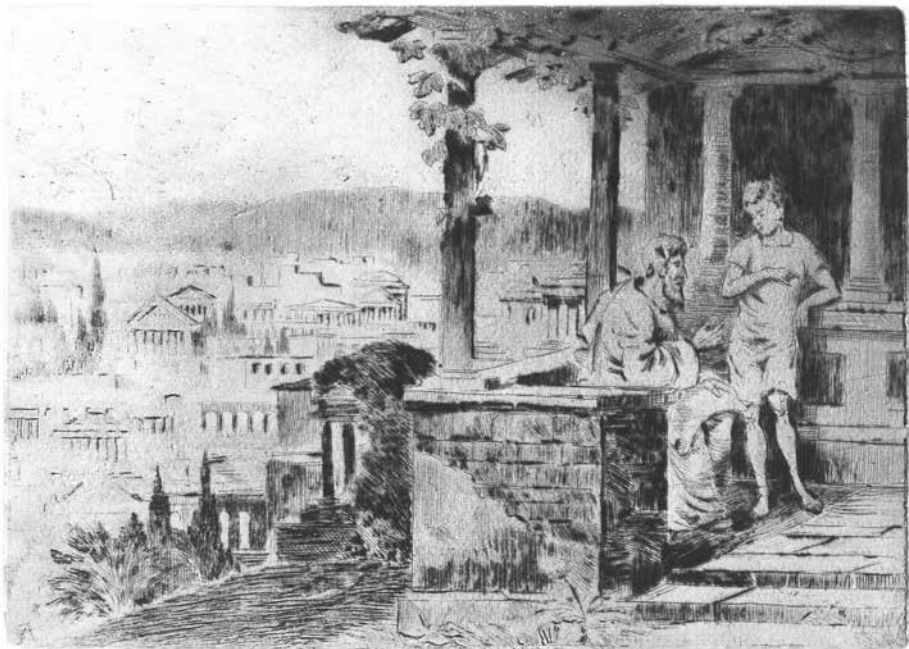
ALMA MAKSIMILIJANA KARLIN

MAKSIMILIJAN
CELJSKI

PREVEDLA JERNEJA JEZERNIK

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

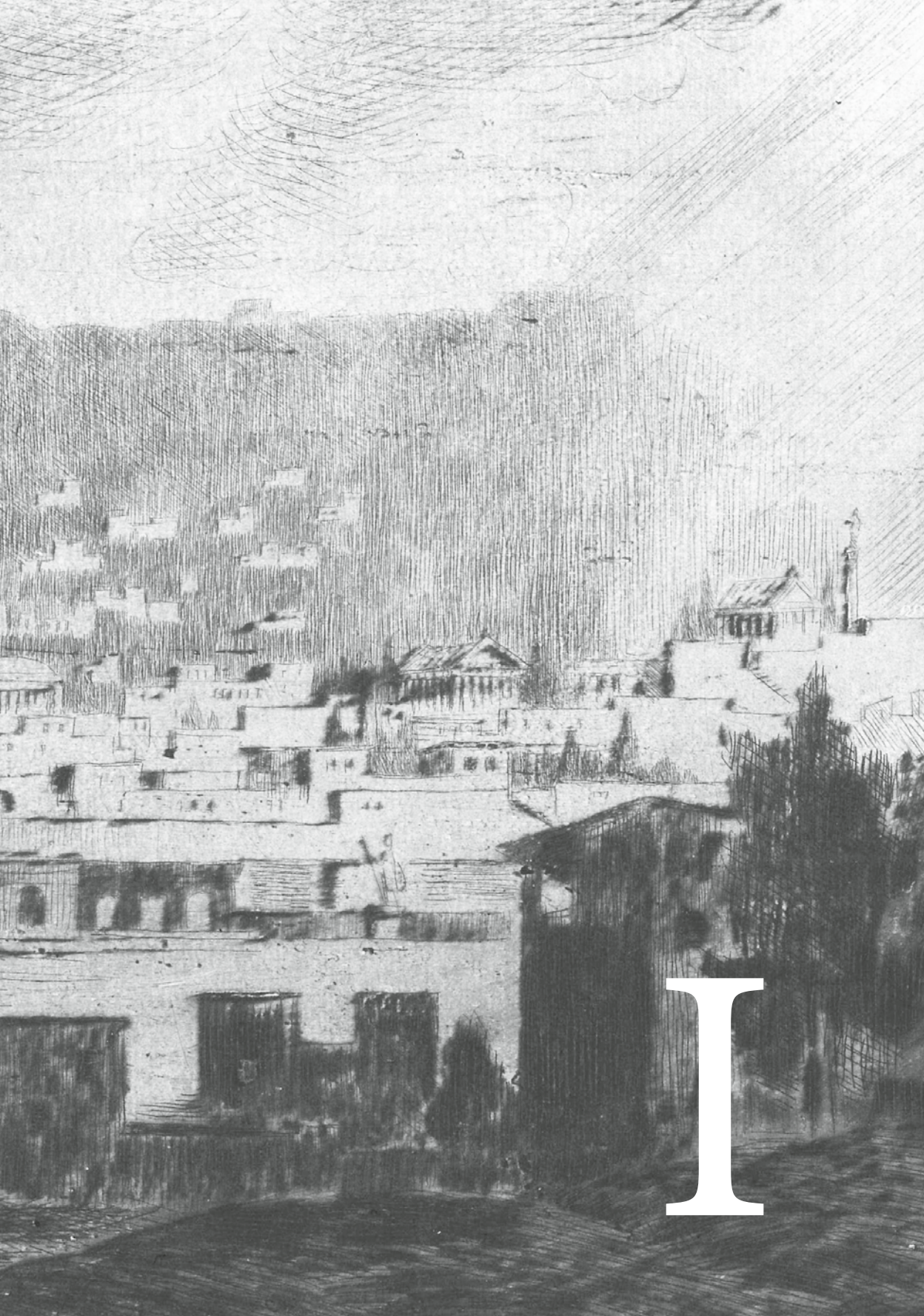
| Avgust Friderik Seebacher, *Sv. Maksimilijana mladostna leta*

Tega dela nisem napisala, da bi iz njega nastala kronika, temveč da bi zabeležila medsebojno odzvanjanje različnih miselnih smeri, ki so značilne za večino prehodnih časov, predvsem pa, da bi pokazala duševno-duhovne tokove tistih daljnih dni, zato sem izbrala poznejši datum od dveh, ki sijeta iz bogastva legend, torej leto 303 kot leto Maksimilijanove smrti, kar se mi je zdelo še toliko bolj upravičeno, ker sta oba zgodovinska datuma vprašljiva. Iz istega razloga sem Evlazija enkrat imenovala prokurator, spet drugič upravitelj province. Zato ponavljam: Čeprav je bila Claudia Celeja po izkopaninah in zapisih videti tako, kot sem jo tukaj opisala, moja knjiga ni kronika trdnih dejstev, temveč ima svoje težišče na duhovnem boju obeh glavnih likov. Prav tako sem sama, ki sem opisala neštete stvari širnega sveta, želela v tem delu postaviti spomenik svojemu rodnemu mestu.

Alma Maksimilijana Karlin

1938

I

| Slika na prejšnji strani: Avgust Friderik Seebacher, *Claudia Celeia*

MENIH IN NJEGOVI UČENCI

»In tako, sin moj, so – na krilih Svetega Duha – po Bogu govorili ljudje ...«

Menih, ki je preziral pomehkuženo poležavanje na obla-
zinjeni klopi, se je tego naslonil nazaj in zaprl oči kot nekdo,
ki želi pogledati v globine lastnega srca.

»Z večjo svobodo je vera oslabela. Le kako je to mogoče,
o modri Oranij? Komaj petindvajset let je minilo,¹ odkar so
bili kristjani odvezani svojih verskih dolžnosti do državnih
bogov ...«

»Licinij Galien je ta blagoslavlajoči zakon spisal v letu
blaginje 260 ... Zato tega bistrumnega vladarja vključi v
svoje molitve!«

¹ Publij Licinij Egnacij Galien. Cesar Rimskega cesarstva, ki je v letih 253–260 vladal skupaj s svojim očetom Valerijanom, od leta 260 do 268 pa kot samostojen cesar. Vladal je med krizo tretjega stoletja, v kateri je Rimsko cesarstvo skoraj propadlo. Dosegel je več vojaških zmag proti uzurpatorjem in germanskim plemenom, vendar ni mogel preprečiti odcepitve pomembnih provinc. Njegova petnajstletna vladavina je bila najdaljša v drugi polovici 3. stoletja. Poraz in ujetje Valerijana v bitki s Sasanidi pri Edesi leta 260 sta Rimsko cesarstvo vrgla v kaos državljanske vojne. Oblast v celotnem cesarstvu je prevzel Galien. Valerijanovo ujetje leta 259 je Galiena prisililo, da je objavil prvo uradno tolerančno deklaracijo, povezano s krščansko vero. Obnovil je krščanska svetišča in pokopališča ter s tem priznal lastništvo krščanske cerkve. Njegova deklaracija še ni spremenila krščanstva v uradno državno vero.

»To si želim narediti, o častitljivi oče! Ti veš, koliko so vredna posamezna leta. Povej mi, ali ni naša zveličavna vera v Celejo prišla pod cesarjem Klavdijem?«²

»Blagor meni, ker se to, kar sem učil, ni izgubilo! Prek Sirmija³ po eni in Akvileje⁴ po drugi strani je vest o našem Gospodu in Odrešeniku v času tega cesarja prodrla v Norik.⁵ Škof Mohor⁶ iz Akvileje je leta 65 sem poslal veliko duhovnikov. Danes že imamo cerkev, v kateri lahko svobodno in neovirano slavimo našega Boga.«

Mladenič je bil negibno naslonjen ob steber in je le globoko zavzdihnil. Čez nekaj trenutkov je obotavljivo vprašal:

»Zakaj prav pri rastoči občini, ki potrebuje večjega razsvetljenja, glasniki Boga kopnijo kot marčevski sneg?«

»Dokler je hiša še brez strehe, mora gradbeni mojster nenehno svetovati in pomagati, pa naj bo to osebno ali po slih, dokončana gradnja pa njegove pomoči ne potrebuje več. Naš Gospod in Mojster, Jezus Maziljeni, je položil temeljni kamen in postavil neporušljive zidove naše vere, toda manjkala je še streha, ko so ga pribili na križ, zato je poslal sle, da bi njegova Cerkev dosegla popolnost.«

»Lepo je moralo biti v tistem prvem času, s svetlobo Gospoda, ki so jo občutili njegovi otroci!«

»Ne preziraj miru, sin moj, kajti potem bo Pastir, ko bodo švigale strele in bo bobnel grom, takoj zbral svoje ovčice,

² V letih vladavine rimskega cesarja Klavdija (41–54 po Kr.) je Celeia med prvimi v provinci Norika dobila status samostojnega mesta (municipija). Ohranjeni napisi navajajo, da je bila antična Celeia bogato in gosto naseljeno mesto, zavarovano z obzidjem in stolpi, z večnadstropnimi palačami, širokimi trgi in ulicami. Imenovali so jo »mala« ali »druga Troja«.

³ Sirmij je bilo mesto v rimski provinci Panoniji ob reki Savi na mestu današnje Sremske Mitrovice v Republiki Srbiji.

⁴ Danes Oglej v Italiji.

⁵ Norik je bila rimska provinca, ki je obsegala večino sedanje Avstrije in del Slovenije in Bavarske. Na vzhodu je mejila na rimsko provinco Panonijo, na jugu na Italijo, na zahodu na Retijo in na severu na reko Donavo.

⁶ Mohor naj bi bil po izročilu prvi oglejski škof.

da bi jih odpeljal domov, s tem pa se bodo zlahka izgubili šibki v čredi. In kdo pozna lastno moč, preden ga ne zagradi vrtinec vetra?»

V Maksimilijanu je na dan privrela močna, njemu prirojena nagnjenost k mističnemu.

»Ah, Oranij, kakšna nepojmljiva misel, da bi v svojem življenju gledal v žive Gospodove oči ali pa da bi me vsaj kot preroke, jasnoslišno, jasnovidno, prežemala Njegova brezmejna ljubezen ...«

»Tisti, ki ne vidijo in kljub temu verujejo ...« je začel menih, toda ko je opazil osramočeni obraz svojega učenca, je bolj blago dodal: »Sladko je tudi to čakanje pred tančico, to védenje, da ti je kot neviden blizu, z blaženim upanjem v srcu, da boš smel nekoč, v prihodnosti, brez trpljenja, zreti v Njegove oči ... pozneje ... po vsem preživetem boju ... po priborjeni zmagi ... od večnosti do večnosti ...«

»Kmalu me boste znova videli!« je zamrmral mladenič.

»Pot do našega Boga vodi skozi smrt, zato je v krstilni kapeli vedno tekoča voda, da bi s tem nakazali, da je živa. Potopitev ponazarja smrt, ne le telesno, temveč tudi hoteno odmiranje mesenih želja. Vrnitev na površje pa nasprotno pomeni vstajenje in večno življenje.«

»Amen.«

»Jaz pa te učim, o Maksimilijan, da se ti bo pot do tega večnega življenja odprla prek križa.«

»Naj ga pogumno nosim, ko bo prišel klic! Vendar ... če bi mi Gospod naklonil milost, da bi kot njegov glasnik hodil od dežele do dežele kot Pavel ali da bi za vero umrl kot Kristusovi vojščaki ...«

»Prizadevaj si za tisto v življenju, kar ti bo dalo mir, o Maksimilijan! Na prepisni livadi ne bo zraslo nobeno blagoslov prinašajoče seme.«

»Ne, preveč vetra je slabo za ovijajočo se vinsko trto ali za široko žitno polje, toda poglej, o oče, hrast požene globoke korenine in kljubuje stoletjem z njihovimi spremembami in viharji. Hrast obvaruje ogroženo seme pred uničujočim orkanom. Toda, mar ne bi morali imeti na zemlji vse? Brez vetrov bi bil zrak težak in umazan. Torej je blagoslov vendar tako v viharju kot v dejavnem boju. Pod koraki velikih mož se zemlja trese. Pomisli na Mojzesa, Davida, Julija Cezarja ... On je skoraj ves nam znani svet podredil Rimu.«

Ponos Rimljana je preveval ponižnost kristjana.

Menih je mirno odvrnil:

»Oko smrtnika naj ne bo usmerjeno v dosežke ali dežele, temveč v tiste zaklade, ki preživijo smrt in jih ne uniči nobena rja. Kar pripada enemu, pripada vsem. Saj veš, sin moj, kaj pravi naš Gospod in Odrešenik o bogatih? Rimljan ali barbar – mi vsi smo le bratje na težkem romanju k Bogu. Osvoji človeška srca, osvoji jih v imenu našega Gospoda in Zanj!«

Ne da bi oba v pogovor vpletena opazila, je vstopil dobro znan celejanski trgovec z lončeno posodo in lastnik največje opekarske delavnice Marcel Fortis, sam navdušen mitraist, vendar naklonjen kristjanom, in zvest prijatelj zdaj že leta mrtvega mladeničevega očeta. Ker je menih umolknil, je s svojim nenavadno donečim, globokim glasom posegel v njun pogovor.

»Če želiš postati vojščak, o Maksimilijan, postani vojščak! Če pa želiš loviti človeška srca, tiho sedi ob reki življenja in lovi! Toda izberi eno nalogo in jo v celoti mojstrsko izpelji!«

»Pri svoji nalogi pa najprej pomisli na svojega Gospoda in Boga in šele potem nase!« ga je s strahom posvaril menih, ki je vstal s klopi.

»Zgoščujoče se večerne sence so nam tik za petami kot sovražnik ...« je začel Maksimilijan in dvignil roko, da bi pozvonil sužnju.

»Ne kliči noči!« ga je prekinil gost. »Sonce še leži nad Celejo kot zlata tančica! Z verande ...«

»O, hvala ti za predlog!« je veselo vzkliknil mladenič. »Od časa do časa, ko tako stojim zunaj in gledam dol na utrjeno mesto, se mi zdi, kot da se mi nekaj razodeva. Svarilo, ki hkrati vendarle spominja na obljubo. Toda ovirajoče kot kaka kamnita plošča pred duhom še leži teža mesa ...«

»Vsak dan svojo dolžnost opravljaj pogumno in polno, o prihodnosti pa ne tuhtaj! Kot cesta, ki leži onstran porušenega mosta, se širi preteklost – dolga, nedosegljiva. Kot jutranja pokrajina v novembrski megli pred nami leži prihodnost, ne da bi izdajala kaj več kot varljive obrise. Sedanjost pa se zlato ovija okrog nas. Samo v njej deluj po svojih najboljših močeh, saj se iz nje porajata obe drugi.«

»Marcel Fortis govori modro,« je dejal menih, medtem ko je skozi atrij in vestibul stopil na prosto. »Njegove besede ohrani v spominu! Dejanja so biseri, ki se postopoma nizajo drug za drugim in sestavljajo ogrlico. Pazi, da bodo med njimi le pravi!«

Sonce je zdrsnilo za snežno kuliso Alp, modrikasto rdeče kot v vino potopljen safir se je svetlikalo Severno gorovje, v goloti zgodnje pomladi so ležali vinogradi Vzhodnega hribovja. Ob vznožju teh treh, potopljenih v blago večerno svetlobo, se je razprostirala Claudia Celeja po široki dolini Adsalute,⁷ ki se je kot srebrna kača plazila od Alp navzdol, se ovila okrog mesta, se pod Grajskim hribom nenadoma obrnila in izginila v ozki dolini proti jugu.

⁷ Domnevno boginja reke Savinje, boginja rečnih brzic in slapov. Pisateljica je to ime uporabila za reko Savinjo.

S Kapitola, nedaleč od raztresenih vil na pobočju, so zadoneli surovi glasovi straže in potihnili. Iz Jupitrovega templja, najmogočnejšega in najimenitnejšega od vseh, se je dvigal rahel dim kadila in se združil s hitro razvijajočimi se meglicami Adsulte in Mlinskega rokava pod gričem z vilami. Kljub temu so opazujoči še razločili pobliskavanje orožja legionarjev, ki so na drugi strani Adsulte in širokih severnih vrat že bivali v svojih razpotegnjenih šotoriščih, čeprav so bile noči še ledene. Prav tako so opazili svetlikanje visokih votivnih stebrov na širokem, skoraj štirikotnem dvorišču mestne utrdbe, ki je bila višja od vsega naokoli, na njenem vogalu pa je bilo mogoče v zabrisanih oblikah odkriti hišni tempelj. Slednjič je bilo videti dolgo kolonado Merkurjevega⁸ templja, katerega kupola se je nenavadno svetlikala, spredaj koničasto zaključeno streho bolj oddaljenega Fortuninega templja, malce proti severu, nejasno za imenitnimi zasebnimi stavbami, pa Hermesov tempelj, medtem ko so javna kopališča vse tja do najbolj imenitnega že mejila na spodnje ali trgovsko mesto. Visok stolp na jugu, ki se je lahko v času obleganj spremenil v zatočišče, mala bazilika, ki je plaho ždelo za bahaškim Merkurjevim templjem in skoraj diagonalno nasproti Izidinemu templju, ozke trgovske uličice, ki so se s Fortisovo delavnico in ladjedelnicami končale na okljuku Adsulte, neštete hiše in vile, ki so vse kot gobe napol tičale v zemlji, da bi se lahko bolje upirale zimskemu mrazu, z več okenskimi odprtini kot sicer na rimskih stavbah, kjer je atrij večinoma smel ostati nepokrit, vse to je dajalo temu pomembnemu mestu Norika svojevrsten značaj. Mehko se je škrlatni plašč tonečega sonca vlekel vzdolž zahodne Pokopališke ulice, potem pa so se sence kot volkovi vrgle čez ravnico in v smeri mesta je zapihal hladen veter s Severnega pogorja.

⁸ Merkur je bil varuh trgovcev.

»Prišel sem le zato,« je Marcel Fortis končno prekinil molk, »da bi Aleksija Tartara povabil na obisk Mitrovega templja na gori bogov. Šestnajstega praznujemo, kot vsak mesec, praznik praognja. Ne vidim ga na njegovem vrtu in ga le nerad motim. Od ljudi se umika kot želva v svoj oklep ...«

»Dolga leta je bil visoki uradnik v Rimu, zdaj je osamljeni raziskovalec, več pa se o njem ne ve,« je pripomnil Maksimilijan in pogledal k vili diagonalno nasproti svoje, a na drugi strani ceste. »Ga poznaš поблиže?«

»Če s tem misliš, da ga že dolgo nisem videl – da, toda da bi ga poznal?! To je vprašanje. Vsak človek je zlepljen pergamentni svitek. Lahko ti dolga leta leži na mizi, lahko ga obračaš in zvijaš. Dokler odprt ne obleži pred teboj ...«

»In celo takrat pogosto ne moreš prebrati, kar je zapisano v njem,« je zamrmral menih. »Edino Bog jasno bere v človeških srcih.«

Čez nekaj časa je Maksimilijan dejal:

»Pogosto vso noč stoji na svojem vrtu in srepa bolšči v zvezde. Kaj v bistvu on sploh je?«

»Iskalec resnice, sanjač, ki želi prodreti v nadčutno, zato bi bil rad posvečen v mitrejski misterij, drugače pa je ...« je nadaljeval Marcel Fortis in se sočutno nasmehnil, »povsem nerimsko blag. Pri tem si tako komično razbija glavo s tem, zakaj ima na primer kobilica šest nog, medtem ko morata človeku, ki je vendar toliko večji od nje, zadoščati dve.«

Umolknil je in znova so trije možje opazovali neslišno spuščanje noči na Claudio Celejo.

»Pri Flaviju Kasiju se s polj spet dviguje pankejski ogenj,« se je razburil menih, medtem ko je kupal v vse bolj mračen sosedov vrt. »Tudi pogani zažigajo sladko arabsko kadilo na oltarjih svojih malikov,« je nejevoljno zagodrnjal.

»Isto sonce sveti nad vsemi,« je z rahlim očitkom odvrnil Marcel Fortis, se obrnil proti Maksimilijanu in dodal:

»Si nas ne bi tudi ti želel pospremiti na goro bogov, da bi si ogledal tempelj mojega boga? Lepa pot do tja je vredna truda.«

»Pred mojim obličjem ne smeš častiti tujih bogov,« ga je posvaril menih.

»Mladeniču preprečuješ, da bi svobodno razmišljal in presojal!« je ušlo trgovcu z lončeno posodo. »Osvajajočemu Rimljanu ne pristaja obraz ponižnosti in odpovedovanja svetu!«

Marcel Fortis je pri mladeniču v določeni meri zasedal očetovsko mesto in ta okoliščina mu je dovoljevala, da je od časa do časa izrazil tudi grajo. Prednost je dajal močnemu pred blagim, postavljal pogum nad milino, saj je bil Mitra vendar močni spremljevalec ljudi, ki ga niso nikoli klicali zaman: bil je večno mlad, vedno buden in ves čas na preži.

»Ne grajaj, na kar se ne spoznaš! Mi kristjani sledimo našemu Gospodu in Odrešeniku, ki je za nas ljudi umrl na križu in je z blagostjo prenašal vse trpljenje in vso nejevoljo.«

»O menih in še posebej ti, o mladi Maksimilijan, ki z obema nogama trdno stojiš na tleh, kako se boš uril v blagosti v svetu, v katerem je vse le boj? Koza živi, ker uničuje mlado zeleno listje, drevo pa, ker njegove korenine jemljejo moč zemlji in pri tem razkoljejo kamen. To je svet močnih! Zato si podredi le močne!«

Mladeničeve oči so se zalesketale. Seveda je rad hodil po stopinjah Križanega, toda njegovo ognjeno srce Rimljana je sanjariло o zmagah, zato je od časa do časa v njem vzkliko obžalovanje zaradi dosežene verske svobode. Bolj kot miroljubni menih je čutil, da moč vere v prvi vrsti raste skozi boj in ovire. Vera je morala biti močna, predvsem pa globokih korenin, ko se je znašel v navzkrižnem ognju tolikih v osnovi različnih božjih nauk.

Na sosedovem vrtu, nedaleč od mejnega zidu, se je nekaj zganilo.

»Pojdimo do zidu in nagovorimo Flavija Kasija,« je smehljaje se predlagal izdelovalec lončene posode. »Govori kot Virgil, ki ga zna na pamet, in noče, da bi ga ljudje kadarkoli naslavljali drugače kot vrtnar. Če mu daš kak drug naziv, takoj reče, da je delo podeželana v primerjavi z drugimi dejavnostmi sicer tiho in neznatno, vendar za državo nadvse pomembno.«

»Mož, ki pozna zelišča in zna določiti ugoden čas za pridelavo, tudi neškodljiv in celo dober,« je obotavljajoče začel menih, »vendar žal vse preveč vpleten v svoje poganske spletke. Na oltarjih na polju pogosto gori pankejski ogenj in danes daruje Pomoni,⁹ jutri Luperkusu.«

»Aha, bogu Panu, zaščitniku volkov, v čast katerega že od Romula praznujejo luperkalije, na katerih mladeniči, oviti v kože sveže žrtvovanih živali, priredijo tekmo v teku in vse mimoidoče udarjajo z jermeni iz kozje kože,« je zaklical Marcel Fortis, medtem ko so se bližali mejnemu zidu.

»Poglej, kako zaslepljeni so ubogi pogani, o Maksimilijan,« je zdaj po svoji strani zelo živahno vzkliknil menih, ki se je bal različnih vplivov številnih obiskovalcev na svojega učenca, »ob tej priložnosti takšnim mladeničem stečejo naproti jalove ženske, ker upajo, da bodo na mah odrešene svojega prekletstva.«

»Ave! Še vedno pri delu?« je v tem trenutku zaklical trgovec starajočemu se moškemu, ki je na drugi stani zidu z lopato rahljaj zemljo in bil videti precej nejevoljen.

»Dejansko nas noč s svojimi temnimi sencami že ovija v črnino,« je odvrnil vprašani, ne da bi dvignil pogled.

»Blagoslovljen večer želim,« je dejal menih. »Že drugič prekopavaš?« Pomislil je na vrt za samostanom, ki je čakal, da ga obdela.

⁹ Boginja sadnega drevja.